

УДК 340.15 (474.5):343.24/25

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ КОЗАКІВ ГЕТЬМАНЩИНИ

Ніколаєнко Т.Б., к. ю. н., доцент,
професор кафедри кримінального права
Національна академія державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

У статті досліджуються особливості кримінальної відповідальності козаків Гетьманщини. Визначені покарання, які застосовувалися до козаків у той період, крізь призму їх соціально-правового становища у суспільстві.

Ключові слова: козаки, Гетьманщина, «Права, за якими судиться малоросійський народ», шляхетсько-козацька старшина, ієрархія покарань, розширення козацтва, армійський арешт, позбавлення честі.

В статье исследуются особенности уголовной ответственности казаков Гетманщины. Определены наказания, которые могли применяться к казакам того периода, сквозь призму их социально-правового положения в обществе.

Ключевые слова: казаки, Гетманщина, «Права, по которым судится малороссийский народ», казачья шляхта, иерархия наказаний, расслоение казачества, армейский арест, лишение чести.

Nikolaienko T.B. THE PECULIARITIES OF THE CRIMINAL PUNISHMENTS INFLICTION ON COSSACKS DURING OF COSSACK HETMANATE

The peculiarities of the Cossacks criminal liability of Cossack Hetmanate are being researched in the article. The punishments administered to Cossacks in that period of time through the prism of their social and legal position in the society have been defined.

Key words: Cossacks, Cossack Hetmanate, «Rights according to which Little Russians are judged», noble and Cossack leaders, punishment hierarchy, Cossackdom stratification, army arrest, deprivation of honor.

Встановлення незалежності України, яке відбувається нині, нагадує події XVII століття. Очікуваний захист з боку Росії сприяв зменшенню, а в подальшому і знищенню державності України. Питання злиття України з Росією того часу неодноразово перебували у центрі наукових досліджень вчених, зокрема: Д.І. Дорошенка, В. Липинського, М.М. Аркаса, М.С. Грушевського, В.О. Голобуцького та ін.. Звертаючись до історичних аспектів злуки, не оминали вони своєю увагою і правовий спектр діяльності. Це: І.Й. Бойко, А. Яковлів, В.М. Іванов, В.О. Мякотін, О.Ф. Кістяковський та ін.

Виокремлюючи лише соціально-правовий статус козаків, ми розглянемо види покарань, які застосовувалися до них, для уникнення помилки сьогодення.

Обмеження прав українського народу, ліквідація козацтва, зростання експлуатації українського селянства, посилення національно-релігійного гноблення та антиукраїнська політика польських правлячих кіл призвели до загального незадоволення усіх верств українського суспільства в середині XVII століття. Не в змозі миритися з нарастаючим польським пануванням різні учасники класових груп українського населення консолідували свої зусилля на боротьбу за свої права. У січні 1648 року це призвело до великого повстання, яке переросло у національно-визвольну війну українського народу 1648–1654 років під проводом Зіновія-Богдана Хмельницького та формування української Козацько-Гетьманської держави, або, як сучасники нарекли її, Військом Запорізьким або Хмельниччиною чи, як називав український народ, – Гетьманщини [1, с. 187; 2, с. 178].

Організаторами її стала козацька старшина та українська шляхта. Створення української національної держави вперше отримало своє правове оформлення та закріплення в Зборівському (8 серпня 1649 р.) та Білоцерківському (18 вересня 1651 р.) договорах між Зіновієм-Богданом Хмельницьким та Річчю Посполитою. Провідну роль у формуванні ідеології української національної державності відіграло козацтво. Його концепція ґрунтувалася на ідеях козацької соборності у поєднанні із традиціями старої українсько-руської державності, виборності органів публічної влади та їх фактичної підзвітності виборцям з помітною роллю колегіальних установ. На шляху до незалежності Зіновій-Богдан Хмельницький проводив політику соціального компромісу: визнання соціально-економічних вимог селян та захист інтересів старшини та шляхти. Пом'якшення напруження у суспільстві надавало можливість спрямовувати зусилля на створення незалежної держави [3, с. 18; 2, с. 179]. Проте у виснажливій війні з Польщею народ України не міг обійтися без союзника та помічника у військовій, економічній та політичній сферах. Неодноразово, будучи ошуканим підступними союзниками під час визвольної боротьби (з турками та татарами), Зіновій-Богдан Хмельницький знайшов таку підтримку у Росії. У День Богоявлення у Переяславі 8 січня 1654 року був укладений усний договір між Росією та Україною щодо переходу України під протекторат московського царя. Для реальної військової допомоги у боротьбі з Польщею та закріплення привілеїв і вольностей України, старшини домогалися письмового підтвердження своїх намірів. Тому після Переяславської ради між

гетьманом Зіновієм-Богданом Хмельницьким та царем Олексієм Михайловичем у березні 1654 року був укладений українсько-московський договір, який отримав назву «Березневий статті». Його зміст та правові відносини, які виникли між Росією та Україною, постійно перебували у центрі наукових дискусій. Основні думки щодо правової характеристики об'єднання полягали у визнанні його як злуки між державами, васалітету, протекторату, персональної унії чи «реальної унії», неповної інкорпорації, ліквідації української державності, мілітарного союзу чи возз'єднання народів [4, с. 177-178; 5; 6; 7; 8; 9]. Проте більшість науковців сходяться на думці, що даний договір був недосконалий та обидві сторони вклали в нього різний зміст: «...й Москва, й Україна, кожна по-своєму розуміли суть цих відносин. Згодившись прийняти Україну «під велику царську руку», в Москві з перших же кроків старалися обернути протекторат у інкорпорацію, використовуючи кожне необережне слово, кожну неясну фразу в зверненнях гетьмана до московського уряду, щоб зреалізувати якомога ширше свій вплив на українське життя; особливо ж зручно використовувала Москва різні прояви суспільного антагонізму на Україні. Власне, на цьому антагонізмі й була побудована вся дальша політика Москви щодо України. З іншого боку, гетьман і старшина справді дивилися на протекцію московського царя, як лише на певну, може навіть і тимчасову комбінацію, яка давала змогу нарешті покінчити тяжку боротьбу за незалежність від Польщі...» [10, с. 39].

Враховуючи думки більшість науковців, можна зазначити, що Україна уклала таку угоду, за якою вона увійшла під протекцію Росії. Захищаючись від зовнішніх ворогів, турків, татарів з їх постійними кривавими набігами на Україну та постійних утисків з боку Польщі, українсько-московська угода була певним порятунком. На початку її виникнення вона зберегла незалежність козацького державного утворення, його органи управління, збройні сили з обраністю гетьмана, судово-правову систему та визначені права і вольності Війська Запорізького. Проте з часом Росія поступово обмежує українська державність, а в 1775 році її остаточно її знищує. «Москва... назначила собі ясну ціль: потроху все більш і більш прибрати до своїх рук Україну, то пускаючи, то знов притискуючи її; не проминала вона ніякого случаю, ніякої приключки, щоб міцніше придавити той народ, що у тяжку годину кинувся до неї шукати захисту під її рукою... Московський уряд кожен раз, коли обірали нового Гетьмана, стверджував Переяславські умови, і кожен раз намагався при тому обмежити їх або втиснути нові статті, корисні задля того, щоб ще тісніше зв'язати Україну з Москвою» [11, с. 255]. Така ситуація просліковується і в соціальному становищі козаків. У цей період йде розшарування козацтва на певні верстви. В XVII столітті з'являється «знатне військово товариство» як панівна верства суспільства. Воно стало результатом відокремлення козацької старшини від основної маси козацтва. Цей аристократичний прошарок складався з трьох рів-

нів: «бунчукове товариство» (представники козацької верхівки), «військове товариство» та «значкове товариство», що мало основні привілеї та вольності, отримані від гетьманської влади. Ця верства закріпила за собою виключне право на промисли, оптову торгівлю, звільнення від сплати податків та мита, не підлягала юрисдикції місцевих судів та набувала права власності на землі за несення служби.

Зміцнення проімператорської орієнтації українських феодалів, у тому числі шляхти, спонукає останніх дбати про власні інтереси та привілеї, а не про долю всього козацтва. «Старшина, доскочивши посади, цупко держалася її і, щоб краще та більше покори стуватися нею, не цуралася ніяких способів, або скоріше забагатіти, або узяти все, що може дати їм їх становище, і не гидувала нічим. Старшина, як той сліпий за поводитатрем, йшла по тій стежці, що привела їх рідних до загибуні, а їх самих до того, що вони геть відцуралася своєї нації, свого народу» [11, с. 256]. Уся решта козацтва була відкинута до нижчого стану суспільства. З посиленням впливу козацької верхівки, решта козаків втрачали свої права, зокрема: участі у радах, право обирати старшину та обтяжувалися новими обов'язками, зокрема: несенням військової служби своїм коштом (участь у війнах, будівництво захисних споруд тощо). Це поступово призводило до зuboжіння можливих козаків, виникнення їх розшарування в соціальному становищі та віддалення в ієрархічній структурі: «Хоча козаки записані були у реєстри і мали свої землі, котрих ніхто не мав права од них одбирати, та проте старшина, часом навіть дрібна, як сотники або й такі, що тільки злягенька чимось були причетні до старшини, бачучи, що комусь з козаків доводиться скрутно, скуповували їх землі, часом проти їхньої волі, і таким побитом переводили їх з козаків у простих людей, у підсусідків, а за-для того виписували їх з реєстрів. Одні скуповували, а другі випрошували собі у уряду маєтки, або самі забирали такі маєтки у слабших, а вже потім випрашували у уряду, щоб він затвердив ту незаконну займанщину» [11, с. 257-258].

Таким чином, у XVIII столітті починається розшарування серед козацтва. З'являється панівна верхівка, яка дбає про свої права, вольності та привілеї та інше козацтво, відкинуте у низ ієрархічної ланки. Правове становище останніх поступово змінюється і остаточно викладається у «Березневих статтях». З кожним новим гетьманом правове становище козаків змінюється, незалежність України звукується, а зверхність царя стверджується. Це вплинуло і на правову систему Війська. Відносини у той час регулювалися нормативними документами гетьманської влади, нормами звичаєвого права, Литовського статуту 1588 року, магдебурзького права та ін. Нерідко вони дублювали один одного, а й інколи взагалі суперечили. Це створювало певні труднощі у їх застосуванні. Зміни у суспільному житті України, поширення російського законодавства на її території, бажання панівної верхівки зміцнити своє становище спри-

яло необхідності проведення кодифікаційної роботи українського права. У 1743 році з'являється збірник правових норм під назвою «Права, за якими судяться малоросійський народ». За свою суттю це був кодекс феодального права.

Відповідно до мети свого дослідження, зосередимо увагу лише на особливостях призначення покарань для козаків.

Покарання, які були визначені у «Правах, за якими судяться малоросійський народ» (далі – «Правах...»), за своєю суттю були класифіковані відповідно до соціального становища особи: «злочин, доконаний над особами вищого, упривілейованого стану, вважається кваліфікований і карався тяжче, ніж такі самі злочини, доконані над особами нижчого стану, особливо, коли злочину допускалась особа вищого стану» [12, с. 150]. Захист релігії, життя, здоров'я монарха, безпека держави та обов'язки служби вважалися найтяжчими злочинами та карались найсуворіше: позбавленням честі, майна, смертною карою.

Найпоширенішим видом покарання Гетьманщини була смертна кара: проста (відрубання голови і повішання) та кваліфікована (четвертування, колесування, спалення живцем, заливання горла розтопленим оливом, посадження на кіл, закопування живцем в землю, підвішування за ребро на гак). Відрубання голови застосовували за злочини проти держави та вчинення військових злочинів: допомога ворогові зброєю, іншими важливими речами, за вчинення злочинів у поході: «ніхто из государства, ни тайно ни явно, никакого воинского оружья, такожъ железа, стрель и пороху, селетры, свинцю и другихъ военнихъ и кормовихъ для людей и скота припасовъ и ничего другого въ землю неприятельскую, изъ чего би неприятель могль ползоватся, вивозить и продавать не имеетъ; а кто би тое делать дерзнулъ, того смертно – усечениемъ головы – казнить, а таково оружья и припаси и все его пожитки взять въ казну государеву» [13, Гл. 3, арт. 2, п. 7]. Четвертування – щодо бивства начальника службовцем, вчинення державної зради тощо: «будь же кто городъ или крепость неприятелю отдалъ изменою, кроме нужди нестерпимого голода, или неприятельское войско въ границу держави государевой изменнически ввелъ, и въ томъ бы подлинно изобличень былъ, таковога, чести и имени лишивъ, четвертовать» [13, Гл. 3, арт. 2, п. 8]. Вибір способу виконання кари залишався за суддею чи катом. За окремі тяжкі злочини, зокрема – проти держави «Права...» визначали застосування потрібного покарання: позбавлення честі, майна та застосування особливих, надзвичайних мучень «кто же свое с кимъ согласіе или каное злое умишленіе на здоровье и животь государевъ въ дело произвелъ, отъ чего воспоследовало бь вредное что здоровью и животу государеву, твковаго, чести и всехъ именій лишивъ и особливйшимъ, чрезъобычайнимъ мучениемъ безъ всякой пощади истязатвъ, казнить смертію» [13, Гл. 3, арт. 2, п. 3]. Під дію смертної кари підпадали всі, незалежно від станової належності та службового становища: «чи то невильник і кріпак, чи то шляхтич чи козак» [13, Гл. 3, арт. 2, п. 1].

Наступними видами покарання, поширеними на Гетьманщині, були тілесні покарання. Їх призначення – відплата за вчинене діяння: «суд наслідуює закон Божий і має повеліти за всякий член відрубаний і інші пошкодження і тому самому, хто це учинить, такий член відрубати або вибити» [13, Гл. 20, арт. 46, п. 2]. Для запорожців це було забивання біля ганебного стовпа. З метою загального запобігання та залякування, воно виконувалося прилюдно – при народові «чтобы впредь воровать не дерзали, при народномъ собрании по единой ноге выломать» [2, с. 243].

У цей період на Гетьманщині починають частіше застосовувати позбавлення волі, для козаків – «армійський арешт» або «ув'язнення». Як правило, в'язниць тоді ще не існувало, тому засуджених тримали у сараях, хатах при військових урядах, пушкарях, в камерах при ратушах. Інколи таке ув'язнення супроводжувалося «заковуванням в заліза» чи приковуванням до стовпа чи гармати. Відбування цього покарання характеризувалося врахуванням тяжкості вчиненого діяння та особи винного. За вчинення тяжких злочинів передбачалося відбування покарання в нижній тюрмі (підземній частині в'язниці), за менш тяжкі – у верхній (наземній частині). При цьому до представників шляхетсько-козацького стану застосовувався арешт, для особи посполитої – в'язниця [13, Гл. 20, арт. 46, п. 9].

Одним із характерних покарань, яке могло бути застосоване до козаків, було позбавлення честі. За своїми ознаками воно ідентичне покаранню за Литовським Статутом 1588 року. Воно поділялося на повне позбавлення прав та часткове позбавлення прав (позбавлення честі). При повному позбавленні прав особа втрачала всі публічні і приватні права, а також майно. «Права...» йменували таке покарання «політичною смертю» [13, Гл. 3 арт. 7, п. 3]. При частковому позбавленні прав, яке називали позбавленням честі, особа втрачала права свого стану. Особу винного проголошували «безчесним», «ошельмованим» з позбавленням права займати посади та виконувати почесні функції та отримувати сатисфакцію за образу його честі: «Хто побував в руках ката з урізанням вуха або іншого члена, або переніс публічну кару биття на тілі, або був позначений залізом, той тратить честь і місце серед добрих людей, не має права на очищуючу присягу, бути свідком, не має права на службу й ранги, до компанії добрих людей не пускається, не одержує сатисфакції за обезчещення й побої, за муки й рани одержує відшкодування, як посполитий селянин» [12, с. 153; 13, Гл. 20, арт. 5, п. 1; 13, гл. 20, арт. 58, п. 1].

Продовжує існувати таке покарання, як вигнання (відлучення від козацької громади). Відоме як потік і розграбування з Руської Правди, вигнання супроводжувалося публічним вигнанням особи з території «вольностей запорізьких» без права повернення та конфіскацією майна. Вигнаному не надавалося ані притулку, ані захисту. Публічне його виконання катом здійснювалося у присутності громади з попереднім виконанням головно-го покарання: публічного побиття при стов-

пі, відрізанням носа, вуха, виривання ніздрів тощо.

У разі приниження честі (звинувачення в походженні особи з правдивістю закиду) «Права...» передбачали відкликання образи. Його виконання проводилося публічно в суді шляхом принесення вибачень. Для представників шляхетсько-козацького стану воно замінювалося сидінням на гарматі чи арештом.

Найрозповсюдженим видом покарання, який широко застосовувався в Українській державі були майнові покарання. Як деякі інші покарання, вони запозичені з Литовського Статуту та Руської Правди. Це: конфіскація, головщина, плата за каліцтво, поранення, ув'язнення та інші «обиди», нав'язка за безчестя. Головщина визначалась як сплата коштів за життя («голову») особи. Її розмір залежав від соціального стану особи потерпілого. Чим вищий стан, тим більший розмір штрафу. Плата «чиновникамъ въ городахъ управиліюваннихъ, где суть магистрати кои привилегія на шляхетскую или воинского званія платеж за голову, шестдесятъ рублей», «майстерамъ посполитаго званія, инимъ майстеровим людемъ всякому... по тридцать шести рублей», «войтам и протчимъ селькимъ посполитаго званія людемъ, – тридцать рублей» [13, Гл. 21, арт. 3, п. 2; 13, Гл. 20, арт. 46, п. 1]. У випадку заподіяння потерпілому шкоди здоров'ю, спричинення каліцтва, побоїв, ран «Права...» визначали покарання у вигляді плати за обиду та нав'язку. Її розмір був чітко фіксований відповідними тарифами. Найвищий був для шляхти та козацтва, найнижчий – для міщан непривілейованих міст та селян. Так, плата за вибиття ока, відрізання однієї губи, відрізання руки або ноги, відрізання або виривання ніздрів, для шляхтича була 60 крб., для старшин привілейованих міст 30 крб., для міщан тих міст, старшини непривілейованих міст і для ремісників – майстрів – 18 крб., для міщан тих міст і посполитих селян – 15 крб., для невільників і жінок, відповідно – 12 крб. [13, Гл. 21, арт. 4, п. 1]. Нав'язка за безчестя характеризувалася тим, що її застосування стосувалося всіх, незалежно від соціального статусу. У випадку порушення честі посполитого необхідно «поступати так само», як при порушенні честі людини шляхетсько-козацького стану. Різниця полягала лише у розмірі її відшкодування: «за безчестія чиновникамъ въ городахъ управиліюваннихъ, где суть магистрати кои привилегія на шляхетскую или воинского званія платеж двадцать рублей, прочим же такихъ городовъ привиліюваннихъ урядникамъ, мещанамъ и купеческимъ знатнимъ людемъ – шесть рублей». За безчестя «шляхтича або воинского человека» плата становила 96 крб., у разі наклепу за його походження, удар зброєю по обличчю – сорок сім крб. та дванадцять тижнів арешту [13, Гл. 20, арт. 45, п. 6; 13, Гл. 20, арт. 46, п. 1].

При призначенні іншого майнового покарання, такого як плата за образу «Права...», високо цинили честь особи. Як і за Руською правдою, за Литовськими Статутами, «Права...» суворо карали особу, яка посягнула на людську честь. Її кара майже дорівнювалася платі за вбивство. Так, за вбивство люди-

ни вона складала 120 крб., плата за образу шляхтича або козака наклепом щодо незаконного походження останнього становила 96 крб. [12, с. 163]. При цьому розмір плати зменшувався залежно від походження особи. За звинувачення щодо незаконного походження міщан привілейованих міст становив 48 крб., звичайного міщанина 24 крб. [13, Гл. 20, арт. 59, п. 1].

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити такі **ВИСНОВКИ**.

Боротьба українського народу за незалежність сприяла виникненню української Козацько-Гетьманської держави під назвою Гетьманщина. На шляху до незалежності Зіновій-Богдан Хмельницький провів політику соціального компромісу. Проте постійна виснажлива боротьба з ворогами змусила Україну піти під протекторат Росії. Це сприяло подальшому розшаруванню серед козацтва та закріпленню панівного становища шляхетсько-козацької верхівки.

Правова база характеризувалася нерівнозначністю захисту. У кодексі феодального права «Права, за якими судиться малоросійський народ» базовою ідеєю був захист всіх верств населення. Покарання призначалися відповідно до тяжкості злочину та статусу особи. Посягання на життя, здоров'я, честь, майно представників шляхетсько-козацького стану охоронялося посиленими заходами впливу. Вчинення щодо них злочинів навіть козаками нижчого стану підлягало більшому покаранню. Окремі види покарань до панівної верхівки не застосовувалися як принизливі та замінювалися на інші (армійський арешт, штраф, сидіння на гарматі) з відмінними рисами їх виконання. Щодо інших покарань частіше застосовувалися позбавлення (обмеження) волі, позбавлення честі, вигнання, майнові покарання, тілесні покарання, смертна кара.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойко І.Й. Кримінальні покарання в Україні (IX–XX ст.): навчальний посібник / І.Й. Бойко. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 408 с.
2. Історія держави і права України: підруч. [для юрид. вищих навч. закладів і фак.] У 2 ч. [А.Й. Рогожин, М.М. Страхов, В.Д. Гончаренко та ін.; ред. А.Й. Рогожин]. – К.: Ін Юре, 1996. – Ч. 1. – 368 с.
3. Бойко І.Й. Держава і право Гетьманщини [Текст]: навч. посіб. / І.Й. Бойко. – Львів: Вид-во Світ, 2000. – 120 с.
4. Іванов В.М. Історія держави і права України [Текст]: підручник / В.М. Іванов. – К.: Київський університет права НАН України, 2013. – 894 с.
5. Грушевський М.С. Переяславська умова України з Московою 1654 р. – К.: 1917 р. – 64 с.
6. Дьяконов М.А. Нариси суспільного і державного ладу Київської Русі / М.А. Дьяконов. – М.-Л., 1926. – Ст. 9.
7. Липинський В. Україна на переломі 1657–1959 / В. Липинський. – Відень: Дніпросоюз, 1920 р. – 304 с.
8. Мясотин В.А. Переяславський договір 1654 г. / Мясотин В.А. // Сборник статей, посвящённых П.Н. Милокову. – Прага, 1929. – 55 с.
9. Розенфельд И.Б. Присоединение Малороссии к России (1654–1793 гг.): историко-юридический очерк / И.Б. Розенфельд. – Пг.: Изд-во Петроградского политехнического института, 1915. – 191 с.
10. Дорошенко Д.І. Нарис історії України: в 2-х т. / Д.І. Дорошенко. – К.: Глобус, 1992. – Том II: (від половини XVII століття). – 349 с.

11. Аркас М.М. Історія України-Русі / Аркас М.М. ; перекладом П.М. Гвоздецького. – [3-тє факс. вид.]. – К. : Вища шк., 1993. – 414 с.

12. Яковлів А. Український Кодекс 1743 року «Права, по котрим судитя малоросійський народ». Його історія, джерела та системний виклад змісту / А. Яковлів. – Мюнхен : Кооперативне видавництво «Заграда», 1949. – 211 с.

13. Права, по котрым судитя малоросійський народ, высочайшим всепресветлейшия, державнейшия великия государыни императрицы Елисавет Петровны, самодержицы всеросійския, ее императорского священнейшего величества повелением, из трех книг / [под ред. издательство А.Ф. Кистяковского]. – К. : Университетская типография (И.И. Завадзкого). – 1879. – 845 с.

УДК 343.973

ВПЛИВ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ ПРОДАВЦІВ ТА СПОЖИВАЧІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ДЕТЕРМІНАЦІЮ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Новіков О.В., асистент
кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню конфлікту інтересів виробників (продавців) та споживачів інтелектуальної продукції, а також його впливу на детермінацію злочинності у сфері інтелектуальної власності.

Ключові слова: злочинність у сфері інтелектуальної власності, конфлікт інтересів виробників та споживачів інтелектуальної продукції, детермінація злочинності у сфері інтелектуальної власності, конфлікт інтересів.

Статья посвящена исследованию конфликта интересов производителей (продавцов) и потребителей интеллектуальной продукции, а также его влияния на детерминацию преступности в сфере интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: преступность в сфере интеллектуальной собственности, конфликт интересов производителей и потребителей интеллектуальной продукции, детерминация преступности в сфере интеллектуальной собственности, конфликт интересов.

Novikov O.V. THE INFLUENCE OF CONFLICT OF INTERESTS SELLERS AND CONSUMERS OF INTELLECTUAL PROPERTY PRODUCTS ON CRIMES AGAINST INTELLECTUAL PROPERTY DETERMINATION

The article deals with research the conflict of interests of producers (sellers) and consumers of intellectual property products and its influence on the crimes against intellectual property determination.

Key words: crimes against intellectual property, conflict of interests of producers and consumers of intellectual property products, determination of crimes against intellectual property, conflict of interests.

Постановка проблеми. Важливу роль у функціонуванні кримінального ринку інтелектуальної продукції та, взагалі, у структурі детермінації злочинності у сфері інтелектуальної власності відіграє деформація деяких компонентів суспільної свідомості, тим чи іншим чином пов'язаних зі сферою інтелектуальної власності. У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження конкретних антисоціальних поглядів, звичаїв і традицій, установок, що панують у суспільній свідомості щодо сфери інтелектуальної власності, та їх впливу на детермінацію злочинності у цій сфері.

Наукові пошуки у зазначеному напрямі змусили одразу звернути увагу на існуючу в світі проблему зневажливого ставлення до інституту інтелектуальної власності, що останнім часом переросла у справжній соціальний конфлікт між виробниками (продавцями) та споживачами інтелектуальної продукції. Вважаємо, що розвиток та загострення цього конфлікту суттєво впливають на механізм продукування злочинності у сфері інтелектуальної власності, а тому потребують окремого кримінологічного аналізу. На наш погляд, саме у пізнанні приро-

ди цього конфлікту знаходиться розуміння феномену масового поширення субкультури негативного ставлення до права інтелектуальної власності та соціальної лояльності до існування кримінального ринку неліцензійної та контрафактної продукції.

Метою статті є дослідження конфлікту інтересів виробників (продавців) та споживачів інтелектуальної продукції та його впливу на детермінацію злочинності у сфері інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу. Термін «конфлікт» походить від латинського «conflictus», що означає буквально «зіткнення, серйозна суперечність» [1, с. 41]. Найбільш широким є визначення конфлікту як зіткнення двох або більше різноспрямованих сил з метою реалізації їх інтересів в умовах протидії [2, с. 5]. Як показує аналіз спеціальної літератури, поняття «конфлікт», незважаючи на його широке поширення, схожість ознак та характеристик, не має чіткого і більш-менш універсального визначення [3, с. 22]. Це пояснюється тим, що кожна галузь наукових знань має власне розуміння категорії «конфлікт» та його характерних особливостей.